

A BALKÁN GEOPOLITIKAI HELYZETE

D U Š A N D O S T A N I Ć

A geopolitika nélkülözhetetlen. A geopolitika nem képes minden problémát megoldani, de geopolitika és geopolitikai ismeretek nélkül semmit sem lehet tenni.¹ A geopolitika a kellemetlen igazságokat tárgyalja, és mint ilyen, politikailag inkorrekt. A mai ideológiaalapú, vágyvezérelt gondolkodás és a hiper-moralista utópiák szempontjából a geopolitika, mint tudományos diszciplína, egyszerűen nemkívánatos. Természeténél fogva mindig aktuális, és mindig releváns, mert a térért, a stratégiai pozíciókért és az erőforrásokért folyó versenyt soha nem lehet feltartóztatni. Bismarck is tudta, hogy a földrajz konstans tényezője a történelemnek, Friedrich Naumann szavaival élve, a földrajzi helyzet a politika tanítómestere.² Próbáljuk meg tehát részletesebben meghatározni a geopolitikát! Martin Grosch szerint a geopolitika „mindazon politikai célok elérésére irányuló politikai cselekvések átfogó rendszere”, amelyek ún. geofaktorokból, azaz földrajzi tényezőkből erednek vagy amelyek hatásai ilyenekre irányulnak. Érdemes még említést tenni Rudolf Kjellén meghatározásáról is: „A geopolitika az államnak mint földrajzi organizmusnak s mint térbeli megjelenésének a tana.” Ha egy állam politikai helyzetét és politikai érdekeit a földhöz kötött adottságok és a földrajz befolyásolják, sőt egyenesen determinálják, vagyis ha minden nemzetet térbeli konstansok határoznak meg politikailag, úgy geopolitikai identitásról beszélhetünk, amely természetesen szorosan összefügg a kulturális identitással. Milomir Stepić szerb geopolitikus szerint egy nép geopolitikai identitását a geopolitikai önazonosság és a térbeli és időbeli folytonosság identifikációja alkotja.³ Ez azt jelenti, hogy tisztában kell lenni ezzel a folytonossággal és bizonyos geopolitikai állandóságokkal.

BALKÁNI GEOPOLITIKA

Mint ismeretes, a Balkán szó „az etnikai konfliktusok és az európai nagyhatalmak közötti proxyháborúk képeit idézi fel”.⁴ Európa számára a Balkán valami vad, barbár és gyűlöletes dolgot jelent. Robert Kaplan egyenesen *Balkáni szellemek* címet viselő könyve csak egy példa az efféle propagandisztikus túlzásokra. Amint írja, „a náciizmus például balkáni eredetűnek mondható. A délszláv világhoz közeli etnikai sérelmek táptalaján, a bécsi falanszterházak falai között sajátította el Hitler, hogyan is kell oly ragályosan gyűlölni”.⁵ A Balkán az európai közvélemény szemében meglehetősen hosszú ideig a mindennemű gonoszság

1 Vö. Миломир Степић: *Српски геополитички образци*. Catena Mundi, Београд, 2019.

2 Friedrich NAUMANN: *Bulgarien und Mitteleuropa*. G. Reimer, Berlin, 1916.

3 Степић: *l.m.* 7.

4 Zbigniew BRZEZINSKI, *Die einzige Weltmacht. Amerikas Strategie der Vorherrschaft*. Fischer, Berlin, 2001. 181.

5 Robert D. KAPLAN: *Balkan Ghosts. A Journey Through History*. St. Martin's Press, New York, 2005. li.

Halford Mackinder
A földrajz mint a történelem kulcsa (1904) című klasszikus geopolitikai írása alapján készült ábrázolás az eurázsiai kulcsövezetről (*Encyclopædia Britannica*)

szinonimájaként szolgált. Valójában azonban csak kevesen ismerték a Balkánt, annak népeit, kultúrájukat és hagyományait. Hermann Wendel már 1918-ban jogosan állapította meg, hogy „hosszú ideig a szerbek a leggyalázatosabb népek számítottak Európában”.⁶

Még napjainkban is az első asszociáció az ún. balkanizáció. Ez a kifejezés a számos etnikai kollektívum közötti krónikus konfliktusra, a politikai és területi széttagoltságra és a nagyhatalmak egymást keresztező érdekeire utal. Ez tehát azt jelenti, hogy a nagyhatalmak saját érdekeiknek megfelelően viszonylag könnyen lángra lobbantották – ahogy mondani szokták – „a balkáni puska-poros hordót”, és ezt ma is képesek megtenni. A híres balkáni instabilitásnak ugyanis túlnyomóan mindig is térségen kívüli okai voltak. A régi, 19. századi „a Balkánt a balkáni népeknek” szlogen ebből a szempontból nem sokat vesztett aktualitásából.

De miért és kinek is olyan fontos a Balkán geopolitikai szempontból? Azt mondják, hogy a Balkán az eurázsiai térség egyik legfontosabb része, mert egyaránt lehet összekötő kapocs vagy híd, ugyanakkor jelenthet megszakítást vagy blokádot is. Sajátos helyzete van Európa, Eurázsia, sőt Afroeurázsia, illetve a Halford Mackinder által megalkotott kifejezéssel élve a világsziget (*heartland*) keretein belül. Ezért illeték már a reneszánszban is a Balkán központi hegységét a *Catena Mundi*, azaz a „világlánc” elnevezéssel. A lánc ugyanis összeköti és összetartja a világot, és ha a lánc elszakad, akkor a világ szétesik. A Balkánon érintkezik Közép-Európa és Kis-Ázsia, csakúgy, mint a három nagy vallás: az ortodox és a katolikus keresztény, valamint a muzulmán. Az egyik első Balkán-

6 Hermann WENDEL: *Südosteuropäische Fragen*. Fischer, Berlin, 1918. 180.

kutató, Ratko Parežanin 1928-ban ezt írta: „A Balkán nem Európa, a Balkán nem is Ázsia. A Balkán önmaga a világ.” Ám ez nem jelenti azt, hogy öncélú lenne. A Balkán nemcsak önmagáért él, hanem Európáért, Ázsiáért és az egész emberiségért is. A Balkán a Nyugatot és a Keletet egyaránt védi – állítja Parežanin.⁷ Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a Balkán az európai kultúra bölcsője, hiszen Európa az ókori Görögországban született. A Balkán nélkül nem létezik Európa. Így a nagyhatalmak érdekei és a Balkánon való erőteljes jelenlétük olyan történelmi állandóságra utalnak, amellyel mindig számolni kell.

KINEK FONTOS A BALKÁN?

Közép-európai vagy német szempontból a Balkánt Délkelet-Európának (*Südost-Europa*) is nevezik. A Balkánon keresztül vezet a leggyorsabb szárazföldi útvonal Irak és Irán felé. Ez a kapcsolat a Közel-Kelettel, sőt Közép-Ázsiával és az ott található kőolajforrásokkal a 19. század óta rendkívül fontos, például Németország és gazdasága számára.

Már Friedrich Naumann is foglalkozott a balkáni kérdéssel. Elképzelése szerint a balkáni kisállamokat német ellenőrzés alá kell vonni, és lehetőség szerint egy „Oroszország-mentes Balkán-félszigetet” kell létrehozni. Terveit két könyvben, a *Közép-Európa* és a *Bulgária és a Közép-Európa* címűekben fejtette ki. Ennek megfelelően Naumann világosan fölmérte a Konstantinápolyon keresztül Keletre vezető közlekedési és kereskedelmi útvonal iránti érdeket, mondván: „Minden, ami a balkáni pályán történik, a számunkra nélkülözhetetlen Hamburg–Szuezi vonalon húzódik, amelyet senki sem blokkolhat.”⁸ Hasonlóan fogalmazott a *Berliner Tagesblatt* főszerkesztője, Theodor Wolff is 1918-ban: „A Konstantinápolyba vezető útvonal kiépítése és biztosítása mind a háború jelenében, mind a béke jövőjében olyannyira szükséges számunkra, hogy mindent meg kell tenni e cél elérése érdekében.”⁹ Bár mindketten elismerték a német érdekeket a Balkánon, ugyanakkor ismereteik a Balkánról meglehetősen korlátozottak voltak. Mindenesetre tény, hogy ha a geopolitika nagyrészt az energiaforrások kiaknázásáról szól, akkor Németország ellenségeinek első számú feladata a Balkánon keletre vezető út elzárása lenne. Azt, hogy Németország még mindig szerepet akar játszani ebben a térségben, jól mutatja „[a független] Horvátország Németország általi idő előtti elismerésének” (Alexander Gauland) példája, vagy a német szerbiai nagykövet, Andreas Zobel 2007-es botrányos és ellenséges kijelentései.¹⁰ Utóbbi Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása előtt többek között azt mondta, hogy „Szerbiának a lehető leggyorsabban meg kell oldania a koszovói problémát”, ám „ha Koštunica szerb miniszterelnök ragaszkodik ahhoz, hogy Koszovó Szerbia része legyen, az stagnáláshoz és a lövészárcok elmélyítéséhez fog vezetni, amelyből nem jöhet ki győztesként. Ehelyett jobb lenne azon dolgozni, hogy Szerbia és Koszovó húsz vagy huszonöt év múlva az EU tagja legyen.” Ezek a kijelentések, valamint a jelenlegi német–francia Koszovó-terv mint egyfajta ultimátum nagyon világosan mutatják, hogy a német diplomácia még nem ismeri a Balkánt, annak történelmét, hagyományait és kultúráját.

De nem csupán a németek voltak az egyetlenek, akik érdekeltek voltak ebben a térségben, és akik készek is voltak megvédeni érdekeiket. Köztudott, hogy Konstantinápoly az orosz külpolitika célpontja volt. A meleg tengereket érintő törekvés Nagy Péter óta az orosz külpolitika vezérelve volt. Oswald Spengler azt állítja, hogy még a művelt, hitetlen, nyugati gondolkodású oroszok is misztikusan vonzódtak Konstantinápoly és Jeruzsálem iránt: „Ez a szinte tudatalatti

a balkáni instabilitásnak mindig térségen kívüli okai voltak

7 Ratko PAREŽANIN: *Za balkansko jedinstvo*. Iskra, München, 1980. 13–14.

8 NAUMANN: *l.m.* 51.

9 Theodor WOLFF: *Vollendete Tatsachen 1914–1917*. Kronen Verlag, Berlin, 1918. 65.

10 Alexander GAULAND: *Anleitung zum Konservativsein. Zur Geschichte einer Wortes*. Landt Verlag, Berlin, 2017. 50.

nemzeti ösztön minden oroszban fellázadt valamennyi olyan hatalommal szemben, amely kockázatot jelentett arra, hogy politikailag eltéríti a Bizáncon át vezető utat Jeruzsálem felé.”¹¹ Délen, a meleg tengerek felé vezető úton terül el a Balkán. A 19. században Oroszország háborút vezetett a törökök ellen, hogy felszabadítsa a keresztény balkáni népeket, amelyek többsége szláv származású és keresztény ortodox vallású volt (bolgárok, görögök, szerbek). A szláv ortodox balkáni népek már akkor is úgy tekintettek Oroszországra mint idősebb fivérükre és védelmezőjükre. A 19. században elsősorban a Balkán keleti részei tartoztak az orosz befolyási övezetbe. Az, hogy a Balkán geopolitikai szempontból még mindig fontos az oroszok számára, az úgynevezett neo-eurázsiai iskola műveiben jut kifejezésre. Alexander Dugin például többször hangsúlyozza Szerbia geopolitikai jelentőségét Oroszország vonatkozásában. Véleménye szerint Szerbia egyenesen Oroszország geopolitikai kiterjesztése. Dugin világosan kifejti, hogy a szerb sors és az orosz sors geopolitikai szinten megegyezik.¹² Másfelől a szerbeket „eurázsiai avantgárdnak” nevezte. A NATO 1999-es Jugoszlávia elleni agressziója különösen jelentős volt Oroszország számára. Ekkor ismerte fel az orosz elit, hogy a Nyugattal való orosz integráció nem lehetséges. Natalija Narocnicka azt írja, hogy Szerbia akadályt jelentett a NATO európai katonai-politikai megszállásában.¹³ Ebből következik, hogy a NATO Szerbia elleni agressziója egyszerre jelentett háborút Oroszország, de Európa ellen is.

” a Balkán keleti része orosz befolyási övezet

Természetesen Nagy-Britannia is érdekelt volt a Balkánon. Az angol külpolitika első számú feladata az volt, hogy a tengerszorosok elzárásával blokkolja az oroszok útját a meleg vizű tengerek felé. Ezért támogatta a brit politika a 19. században az Oszmán Birodalmat, és ezért akarta az ortodox balkáni népeket oszmán fennhatóság alatt tartani. Ugyanakkor az is célja volt, hogy Németországot távol tartsa a Földközi-tengertől. Más szóval, a Balkán fontos szerepet játszott az angolszászok stratégiájában, miszerint az ún. kulcsövezetet (*pivot area*) teljes mértékben saját ellenőrzésük alá kell vonniuk. Ezt a stratégiát a már idézett Halford Mackinder brit geográfus és politikus dolgozta ki a *Demokratikus eszmék és a valóság* című könyvében. Mackinder szerint Európa, Ázsia és Afrika kontinensei alkotják az úgynevezett „világszigetet”, amelynek közepén az a bizonyos „kulcsövezet” található. Úgy vélte, hogy egy erős kontinentális hatalom fenyegetést jelenthet Nagy-Britannia számára. Ezért a következő képletet dolgozta ki: „Aki a kulcsövezetet uralja, az uralja a világszigetet. Aki a világszigetet uralja, az uralja a világot.” Vagyis Mackinder szerint Nagy-Britannia létérdeke volt, hogy minden eszközzel megakadályozza az oroszok és a németek kontrollját a kulcsövezet felett.

Mackinder elméletét a kulcsövezet fontosságáról később továbbfejlesztették. A kor legjelentősebb amerikai geopolitikusa, Nicholas Spykman Mackinder elméletére alapozva úgy vélte, hogy valójában nem a kulcsövezet, hanem annak perifériája (*rimland*), azaz a peremvidék az, amely a világpolitika szempontjából a Föld meghatározó területe, és amely lehetővé teszi a globális uralmat. Ez a peremvidék Skandináviától Közép- és Kelet-Európán, a Balkánon, Törökországon, az arab és közel-keleti országokon és Indián át egészen Indokínáig, Koreáig, Kelet- és Észak-Kínáig húzódik. Spykmannak nincs kétsége afelől, hogy aki képes uralni a peremvidéket, az Euráziát is uralhatja, és így határozhatja meg a világ sorsát. Spykman elmélete alakította a II. világháború utáni időszak amerikai külpolitikáját. Noha nem is mindegyik, de a II. világháborút követő háborúk többsége, a koreai háborútól kezdve a közel-keleti és az Öbölháborúkon át a vietnami konfliktusig, pontosan ebben a peremvidéki övezetben zajlott.¹⁴

11 Oswald SPENGLER: *Das Doppelantlitz Rußlands und die deutschen Ostpolitik* = Uő: *Politische Schriften*. Manuscriptum Verlag, Lipcse, 2009. 119.

12 Александар Дугин: *Основи геополитике*. I. köt. Екопрес, Зрењанин, 2004. 394.

13 Наталија Нричница: *Русија и Руси у светској историји*, стр. Београд, 2008. 509.

14 Lásd bővebben: Hans-Christof KRAUS: *Syrien: Und ihr denkt, es geht um einen Diktator*. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2012. július 24.

GERMANY IN 1950.

A WARNING PRINTED IN GLASGOW, MARCH, 1909.

Német világ Európában

– Németország 1950-es kiterjedésének elképzelése 1909-ben (Cornell: *Persuasive Cartography, The PJ Mode Collection*)

Pontosan ebből a perspektívából vizsgálhatjuk a Szerbia elleni 1999-es NATO-agressziót és bombázását is. A háború után az amerikaiak Koszovóban nagy katonai bázist létesítettek (Camp Bondsteel). Mindenesetre ahhoz, hogy a kulcsövezetet bekerítve tartsák, az angolszászoknak a Balkánt is ellenőrzésük alatt kellett tartaniuk a peremvidék részeként. Geopolitikai szempontból mindennek felméréséhez figyelembe kell venni a „jugoszláv blokk szabadságát” és a jugoszláv kommunista diktátor, Josip Broz Tito nyugati támogatását is. Truman doktrínájának lényeges része az volt, hogy éket verjen a szovjet szövetbe. Hogy ez a stratégia ma is érvényes, arról Zbigniew Brzezinski *Az egyetlen világhatalom* című könyvében is olvashatunk, ahol azt írja, hogy a jövőben az eurázsiai térség lesz a világpolitika legfontosabb színtere. Az emberi jogok védelméről és a demokrácia elterjesztéséről szóló elbeszélések mögött tehát az atlanti geopolitikai célok ravasz megvalósítása húzódik.

Az angolszászok másik nagy geopolitikai célja az volt, hogy mindenáron megakadályozzák Németország és Oroszország mint két kontinentális nagyhatalom érintkezését. Már Mackinder nyomán is az angolszászok számára egy német–orosz kontinentális blokk rémálom lett volna, mert óriási potenciált rejt magában. Ezért hozta létre Nagy-Britannia az I. világháború után Közép- és Kelet-Európában a kisállamok rendszerét, és helyezte őket befolyása alá, amelyek együttesen a Balti-tengertől az Adria felé bátyaként kellett, hogy szolgáljanak a német–szovjet/országi összekapcsolódással szemben. Természetesen a Balkán ebben a stratégiában kiemelten fontos szerepet játszott. Feltűnő, hogy az USA-nak ma is stratégiai érdeke, hogy megakadályozza a fentemlített közeledést. George Friedman szerint az amerikai külpolitika már régóta arra törekszik, hogy mindenáron megakadályozza Németország és Oroszország egymáshoz való közeledését. A cél tehát egy biztonsági övezet kiépítése Oroszország körül.

A Balkánban érdekelt másik hatalom Olaszország. Ugyan Olaszország soha nem volt annyira jelentős ebben a térségben, mint Nagy-Britannia vagy Oroszország, ugyanakkor az olasz szerepvállalást nem szabad alábecsülni. Az olaszok saját érdekszférájuknak tekintették az Adria keleti partvidékét, különösen Dalmáciát és Albániát. (Az Otrantói-szorost Vlorából lehetett ellenőrizni.) Ebben az összefüggésben a Vatikánt is meg kell említeni, mivel a katolikus egyház mind vallási, mind politikai értelemben aktív volt a Balkánon. Milorad

Terrorbombázás –
Szerb gazdálkodó a földeken,
háttérben az 1999-es
NATO-bombázással
(Based Serbia X-csatorna)

Ekmečić szerb történész azt állítja, hogy a katolicizmus szemében Szerbia „földrajzi ellenség”,¹⁵

Törökország és általában az iszlám világ szerepe szintén történelmi jelentőségű. A Balkánon át vezet a leggyorsabb útvonal Kis-Ázsiából Közép-Európába. A 2015-ös migrációs válság megmutatta, hogy ez az útvonal a migránsok

15 Милорад Екмечић: *Огледи из историје*. Службени лист, Београд, 2002. 53–109.

Európába érkezésének fő folyosójaként is kiemelt jelentőséggel bír. A jelenlegi törökországi neooszmán tendenciák azt bizonyítják, hogy ez az ország nem tagadta meg oszmán örökségét.¹⁶ A mai Törökország hegemon érdekeltiséget mutat minden olyan terület iránt, amely korábban az Oszmán Birodalom ellenőrzése alatt állt. A boszniai muszlimok minden rejtett történelmi nosztalgia nélkül felnéznek Törökországra. Törökország különösen Boszniában olyan védőhatalomként lép fel, amely állítólag történelmi felelősséget visel Boszniáért és általában a Balkánért. Törökország neooszmán külpolitikája szorosan kapcsolódik az iszlamizmushoz. Törökország mellett Boszniában is nagyon erős lett az iszlamista befolyás. Elsősorban Szaúd-Arábia rendelkezik pénzügyi jelenléttel és szellemi befolyással az országban. Köztudott, hogy a bosznia-hercegovinai háború alatt a *mudzsahidok* és az al-Kaida támogatói a muszlimok oldalán harcoltak a szerbek és a horvátok ellen. Sokan közülük a háború után is Boszniában maradtak. Bosznia tehát az iszlám terrorizmus egyik fontos pontja Európában, és Albániával együtt fontos szerepet játszik az Európába irányuló iszlamista terjeszkedés stratégiájában. Európa-szerte Koszovóból érkezett a legtöbb (egy főre vetítve) szíriai ISIS-dzsihadista. Ugyanakkor egy Nagy-Albánia fogalma – amely Albániából, Koszovóból és Metohjiából, három dél-szerbiai körzetből, Észak-Macedónia nyugati részéből és Montenegró egy részéből állna – egyre növekvő népszerűségnek örvend az albánok körében. Vagyis a Balkán biztonsági okokból is fontos Európa számára. Újabb fejlemény, hogy Nyikolaj és Vlagyimir Nartov véleménye szerint egy erős Szerbia ellensúlyozná az Amerika-barát Törökország befolyását a Balkánon.¹⁷

Végül meg kell említeni Kína befolyását is. Ez az ország minden eszközzel igyekszik elkerülni az amerikai bekerítést. Az Új Selyemút kezdeményezéssel Kína 2013 óta mind gazdasági, mind politikai értelemben jelen van a balkáni térségben. A kínaiak főként különböző infrastrukturális projektekbe fektetnek be. Természetesen a transzatlantiaiak nagyon kritikusan szemlélik ezt a kezdeményezést, valamint a lehetséges kínai befolyást a régióban.

A nagyhatalmak között sokszor a legkülönfélébb és legváratlanabb kapcsolatok jöhetnek létre. Az I. világháborúban például az oroszok és a németek különböző oldalon álltak, pedig a két hatalom közös nevezőre juthatott volna, hogy szövetséget kössön Nagy-Britannia ellen. Számos szerző képviseli még ma is a Berlin és Moszkva vagy akár a Párizs, Berlin, Moszkva közötti szövetség lehetőségének gondolatát. E megfontolások szerint a Balkánnak hídként vagy összekötő kapocsként kellene szolgálnia Németország és Oroszország között.¹⁸ Másfelől az angolszászok erőteljesen támogatták a muszlim oldalt Boszniában, valamint Koszovóban és Metóhiában. Azt is érdemes megjegyezni, hogy Törökország nem tartozik az európai kultúrkörhöz: nem európai ország, ráadásul Törökország 300 éven át fenyegetést jelentett Európára, a Balkán keresztény népeit lelkileg alapjaiban befolyásolta a kereszténység védelmében folytatott törökök elleni harc. Európának tehát az lenne az érdeke, hogy Törökországot távol tartsa a Balkántól, és csökkentse a török befolyást Boszniában és Albániában.

A Balkán tehát egy olyan színteret képvisel, ahol a nagyhatalmak egymásnak feszülő erőit lehet tesztelni. Ha szükséges, a külföldi hatalmak akár odáig is képesek elmenni, hogy rendszerváltó műveleteket vagy államcsínyeket szervezzenek a balkáni országokban, mint például 1941. március 27-én Belgrádban. Még a viszonylag gyenge szereplők is képesek negatív befolyást gyakorolni az instabilitás megteremtésével. A kicsi és csődbe ment országok könnyedén zsarolhatók. Bulgária például 2014-ben azért akadályozta meg az orosz irányítás alatt álló gázvezeték megépítését, mert a Nyugat nyomás alá helyezte az országot.

**a nagyhatalmak
a Balkánon tesztelik
egymásnak feszülő erőiket**

16 Lásd bővebben: Дарко Танасковић: *Неоосманализам. Повратак Турске на Балкан*. Службени гласник, Београд, 2010.

17 Lásd bővebben: Николай НАРТОВ – Владимир Нартов: *Геополитика*. Юнити-дана, Москва, 2007.

18 Henri de GROSSOUVRE: *Paris-Berlin-Moscou. La voie de l'indépendance et de la paix*. L'Age d'Homme, Párizs, 2002.

SZERBIA GEOPOLITIKAI HELYZETE

Minden, ami a Balkánról elmondható, három fő okból kifolyólag kiváltképp vonatkozik Szerbiára. 1) Először is, a szerbek viszonylag kicsi, ugyanakkor a Balkánon belül mégis nagy nemzetnek számítanak. Jovan Cvijić szerb geográfus a 20. század elején azt írta, hogy Bécs és Konstantinápoly között nincs a szerbeknél nagyobb nemzet.¹⁹ Azóta persze sok minden változott, de a szerbek még mindig viszonylag nagyszámú népet alkotnak a Balkán térségében.

2) A második ok Szerbia elhelyezkedése: Szerbia a Balkán közepén, a Fekete-tenger és az Adriai-tenger közötti övezetben fekszik. A leggyorsabb útvonal, amely Kis-Ázsiából Európába és Közép-Európából az Égei-tengerig a Morava-Vardar-völgyön keresztül vezet, Szerbiában és Észak-Macedóniában terül el. A Pannon-síkság Belgrádtól kezdődik, vagyis a Száva és a Duna összefolyásánál fekvő Belgrád városa egyszerre a Balkán kapuja és Közép-Európa kapuja. Hogy ismét Jovan Cvijićet idézzem, *a szerbek az út közepére építették a házukat*. Természetesen egy ilyen földrajzi elhelyezkedés problémák forrását képezi, de egyben politikai lehetőséget is jelent. Alekszandr Dugin nem minden túlzás nélkül azt állítja, hogy aki Szerbiát irányítja, az kontrollálja a Balkánt és ezáltal az egész mediterrán térséget.²⁰ 3) A harmadik ok, hogy a szerbek a mai Szerbián kívüli területeket is benépesítették. Ez a terület Baranyától, Szlavónián, Dalmácián, Bosznián, Hercegovinán át Montenegróig, Észak-Albániáig és Észak-Macedóniáig terjed. A Szerb Köztársaság, vagyis Bosznia-Hercegovina szerb része az ország 49 százalékát foglalja magában. Geopolitikai szempontból Koszovó és Metóhia az egyik legnagyobb európai és minden bizonnyal a legnagyobb balkáni geopolitikai *hot spot*. A szerb alkotmány szerint Koszovó és Metóhia Szerbia autonóm tartománya, bár idegen megszállás alatt áll. A szerbiai tartományok afféle balkáni kulcsövezetet jelentenek. Ebben az összefüggésben fontos megjegyezni, hogy az albánok mindig is a birodalmi hatalmak szövetségesei voltak, az oszmánoktól az amerikaiakig, a szerbeket pedig rendszerint az utóbbiak ellenségének tekintették, s ennek megfelelően is bántak velük. Ez azt jelenti, hogy az albánok immár az amerikai politika szolgálatában állnak, és Koszovó valójában nem is állam, hanem csupán a NATO protektorátusa.

A szerb etnikai-kulturális teret a mesterséges határok és az új, kitalált etnikai identitások létrehozása megnyomorította. Ahogy a már említett Jovan Cvijić leírta, a szerb etnikai tér peremterületein egy olyan „lebegő etnikai tömeg” kialakítása zajlott, amelyből a szerb befolyást sikerült kiszorítani. Ez az első lépés az új identitások megteremtése felé, amely nyomán új nemzetek alakulhatnak ki. Hogy ezek a mesterséges nemzetek valójában meddig maradnak fenn, az már más kérdés. A tény azonban az, hogy ezeket az új identitásokat nagyon könnyű kívülről manipulálni, ha valaki a Balkánon instabilitást akar kelteni.

Az önkényesen meghúzott határok, amelyek sem az etnikai, sem a történelmi realitásokat nem tükrözik, így folyamatosan a nemzeti frusztráció és ezáltal az új konfliktusok potenciális forrásoként szolgálnak. Ez az atlanti erők számára rendkívül hasznos körülmény, hiszen ezáltal döntőbíróként és közbenjáróként léphetnek fel, és eltávolíthatják az éppen nemkívánatos politikusokat.

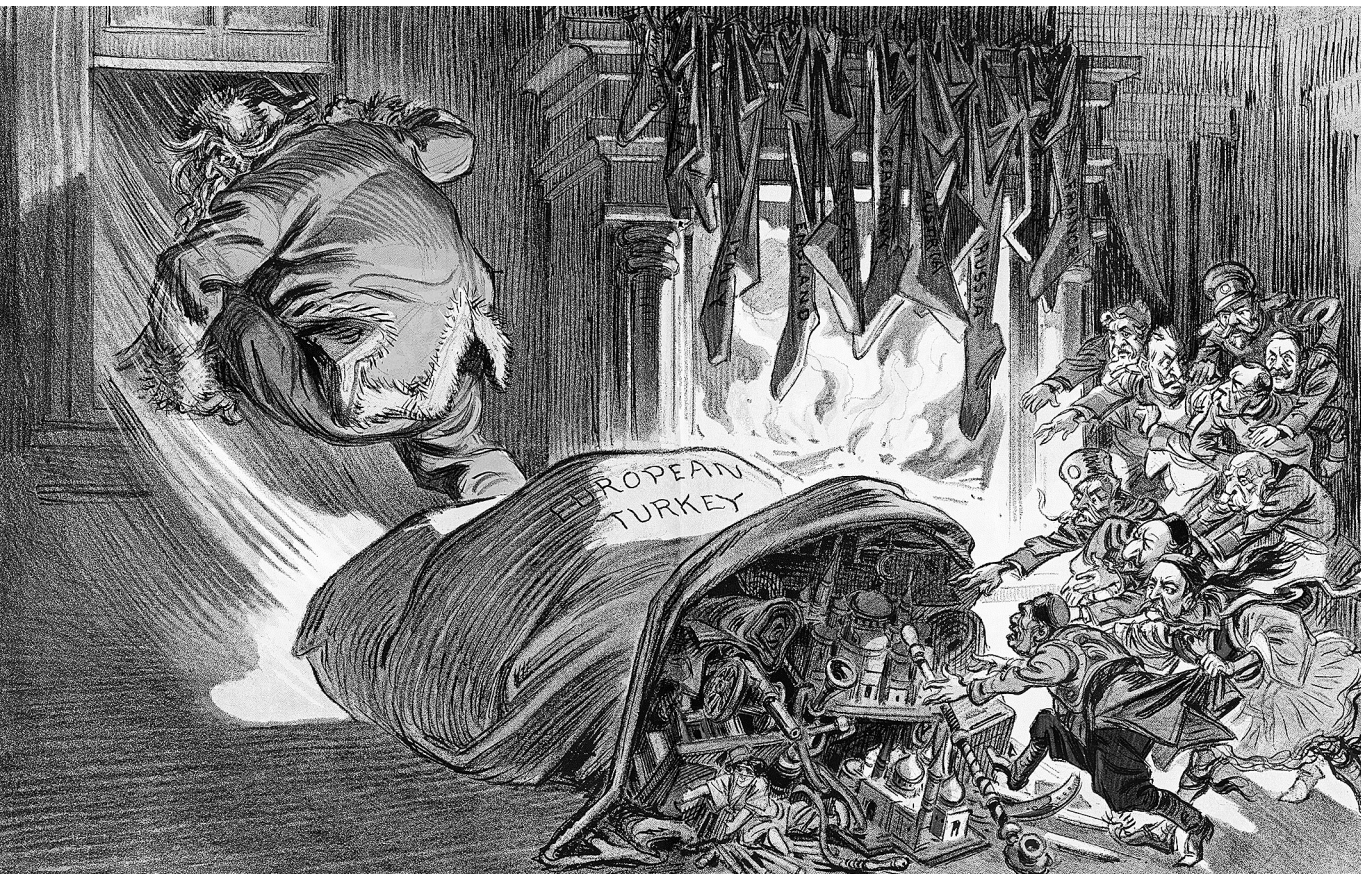
Más szóval ez azt jelenti, hogy a balkáni kérdés lényege a szerb kérdés, és ugyanez igaz fordítva is. Ahogy Milomir Stepić szerb geopolitikus is megállapította, a szerb kérdés mindenekelőtt geopolitikai kérdés.²¹ Ez tehát nem demokrácia kérdése, és nem is a modernizáció vagy a liberalizáció kérdésköre. Szerbia 20. századi történelmét nehéz megérteni geopolitikai ismeretek nélkül.

a balkáni kérdés
lényege a
szerb kérdés

19 Јован Цвијић: *Говори и чланци. Сабрана дела, књига 3.* Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987. I. kötet. 66.

20 Дугин: *l.m.* 5.

21 Степић: *l.m.*

SZERBIA SZELLEMI ORIENTÁCIÓJA

Emellett egyéb tényezőket is figyelembe kell venni. A Balkánon túlnyomórészt ortodox népek élnek, akik közül sokan szláv származásúak. Ez a tény geopolitikai szempontból fontos szerepet játszik. Ahogy Arnold Toynbee írta, a Balkán nagy része a „bizánci ortodox civilizációhoz”, illetve Huntington szerint a „szláv ortodox kultúrához” tartozik. Mindebből egyfajta hagyományos rokonszenv is következik Oroszország iránt. A Balkán oroszbarát hozzáállása történelmileg teljesen megalapozott. Már a 19. században is a szerb liberálisok erősen Oroszország felé orientálódó párt voltak, míg a szerb konzervatívok akkoriban az Osztrák–Magyar Monarchia vagy Németország felé való orientációt részesítették előnyben. A szerb szellemi elit a 19. századtól kezdődően német és francia egyetemeken nevelkedett. Az orosz traditionalisták már 1860-ban nyílt levelet adtak ki a szerbekhez, amelyben bírálták az ortodox balkáni népek nyugatiasodását.²² Ebben az áll, hogy a szerbeknek meg kell őrizniük saját identitásukat és függetlenségüket, és hogy az ortodoxia a szerb és a szláv lét alapja. Az akkori szerb metropolita, Mihajlo számára ezek az eszmék nagy szerepet játszottak. Úgy vélte, hogy Szerbia Bécshez fűződő külpolitikai kötődése a materializmus és a racionalizmus gyors terjedéséhez vezethet Szerbiában, amely folyamatot csak az ortodox Oroszország felé való erős orientációval lehet megelőzni.

A brit politika a szerbeket hagyományosan „kisorozoknak” vagy orosz ostromcsapatoknak tekintette. Ebből az következik, hogy az ortodox balkáni népek olykor a Nyugat oroszellenes előítéleteinek áldozatai voltak, és néha még ma is azok. Heinrich August Winkler német történész könyve világossá teszi, hogy a szerbek és az oroszok nem részei a nyugati világnak vagy annak,

Puskaporos levegő –

Az Oszmán Birodalom maga után hagyja a Balkán-félszigetet az európai nagyhatalmaknak és a helyi kisállamoknak, a *Puck* magazin 1912-es ábrázolása (*Library of Congress*)

²² Lásd bővebben: *Србима посланица из Москве*. Логос, Београд, 2022.

ami ma nyugati világnak számít.²³ A katolikus hittérítéssel és általában a nyugatosodással kapcsolatos súlyos tapasztalatok arra készítették a szerb nép nagy részét, különösen a peremvidékeken élőket, hogy az ortodox hit és a hagyományos kultúra védelmezőjét Oroszországban lássák. Mindez néha Oroszország kritikátlan romantizálásához vezetett.

Az oroszbarát érzelmeket azonban nem érdemes túldimenzionálni az ortodox balkáni népek vonatkozásában. Jóllehet a kulturális hasonlóságok és a hagyományosan szoros politikai kapcsolatok nem vitathatóak, a bolgárok, románok, görögök, szerbek és oroszok mégis különböző népek maradnak, erős önbizalommal és önálló nemzeti érdekekkel. Szerbia saját önképe szerint kulturális szempontból sem a Kelethez, sem a Nyugathoz nem tartozik, hanem afféle hídépítő vagy közvetítő, azaz „Kelet a Nyugaton, és Nyugat a Keleten”. Hasonló önképet láthatunk Romániában vagy Bulgáriában is. Parežanin szerint az egész Balkán sorsa maga a közvetítés. Földrajzilag a Balkán Kelet és Nyugat között helyezkedik el, de eszmei szempontból a Kelet és a Nyugat fölött áll, ahogyan Szent Nikolai Velimirović írja. Az ortodoxia az az erő, amely a Balkánt Kelet és Nyugat, Európa és Ázsia, az európai tudomány és a keleti filozófia fölé emeli.²⁴

Ezen a ponton a határozott önbizalmat és az erős nemzeti büszkeséget is meg kell említeni. „Az egykor török fennhatóság alatt álló nemzetek közül csak a szerbek találtak saját uralkodót” – írja Naumann. A többi balkáni néppel ellentétben, akiket idegen dinasztiák irányítottak, a szerbeknek a 19. században két-három nemzeti dinasztiájuk is volt, mégpedig a Karađorđević, az Obrenović és a montenegrói Petrović-uralkodóházak. Ezek a dinasztiák a népből keletkeztek, és a néphez kötődtek. Különösen a Karađorđević-dinasztia emelkedett legendás szintekre az I. világháború alatt.²⁵ A szerbek erősen antiimperialista érzülete szorosan kapcsolódik a nemzeti önérvényesítés iránti szándékhoz. A szerb ortodox nép lénye minden idegen paternalizmusnak ellenáll. Žarko Vidović szerint „Szent Száva nemzete nemcsak a birodalommal szembeni ellenállást jelenti, hanem mindenfajta birodalmi eszmével szemben áll, legyen az mesterséges, metafizikai vagy teológiai”.²⁶ Természetesen az autokefál nemzeti egyház nem lehet közömbös a nemzeti szabadság és a nemzeti állam iránt. A szerb ortodoxia számára a független nemzeti állam és a független nemzeti egyház összetartoznak, mint test és lélek, és mint az eskü őrzője, az egyház a nép és az állam lelkiismerete.²⁷

Bár a két jugoszláv állam [az 1918–41 és az 1945–91 közötti – *A szerk.*] többé-kevésbé az atlantista erők befolyása alatt állt, és így bizonyos értelemben antikontinentális projekteket képviselt, Szerbia geopolitikai identitása szerint határozottan tellurokratikus ország. A brit politika célja az volt, hogy a szerbeket távol tartsa a tengerektől. A 20. század végén a szerbek világosan kinyilvánították antiatlantista álláspontjukat. A szerbek az egyetlen olyan európai nép, amely a II. világháború után, szövetségesek, valamint átgondolt stratégia nélkül, teljesen egyedül és ösztönösen állt ellen az atlanti erőknek. Ez az ösztönös ellenállás természetesen szorosan kapcsolódik az erős nemzeti öntudathoz. A politikai Nyugattal való konfliktus nem félreértés volt. Habár egyesek azt hitték, hogy Slobodan Milošević eltávolításával a problémák megoldódtak, hogy a Nyugat ezentúl békén fogja hagyni Szerbiát, a gyakorlatban ehhez képest ennek ellenkezője zajlott. Amikor Szerbia visszavonult, mások is terjeszkedni kezdtek, és a geopolitikai harc fókuszát Szerbia területére helyezték át. Ez jól mutatja, hogy a szerb kérdés mindenekelőtt geopolitikai kérdés. Ma Szerbia nem tagja a NATO-nak, holott az országot szinte teljesen NATO-országok veszik körül. Ráadásul Koszovó és Metóhia megszállás alatt áll. Más szóval, az atlanti szövetség lehetősége teljesen kizárt. Ekmečić professzor szerint az USA „valódi szándéka, hogy állam nélküli nemzetek rendszerét” hozza létre. Tehát

23 Heinrich August WINKLER: *Zerbricht der Westen? Über die gegenwärtige Krise in Europa und Amerika*. C. H. Beck, München, 2017.

24 Епископ Николај: *Изнад Истока и Запада = Уб: Сабрана дела*. V. köt. Düsseldorf, 1977.

25 Miloš CRNJANSKI: *Die jugoslawische Dynasti. Volk und Reich*, 1938/1. 5–7.

26 Жарко Видовић: *Историја и вера*. Београд, 2009. 49.

27 Lásd bővebben: Dušan DOSTANIĆ: *A szerb ortodox nézet*. ford. HÁRSHEGYI Zsuzsanna, *Kommentár*, 2022/4. (*A szerk.*)

a balkáni háború valójában a nemzetállam elleni háború volt. Más szóval tehát a szerbek a nemzetállam elvét képviselték, és ezért ők voltak az első áldozatai a globalistáknak, akik „egy állam nélküli népet” és „egy tér, név és történelem nélküli népességet” akartak létrehozni.²⁸

A szerbek, mint nemzet, vesztesként kerültek ki a jugoszláv örökségért vívott háborúkból. Ez úgyszólván kettős veszteség. Először is, a nemzetek feletti délszláv állam létrehozása a szerbek számára „nemzeti demobilizációt” (Slobodan Jovanović) jelentett.²⁹ A szerbek nemcsak vérüket és erejüket áldozták a jugoszláv illúzióért, hanem saját nevükről is lemondtak. Ahogy a legjelentősebb szerb író, Miloš Crnjanski írja, a szerbek számára Jugoszlávia „egyenlő a nevükről, államiságukról, zászlajukról, mi több, győzelmükről, büszkeségükről és erkölcsükről való lemondással”.³⁰ Jugoszlávia a szerbség tragédiája volt, mégis szerb hegemoniáról beszélnek! A 20. század végén Szerbia területileg megnyomorított és legyőzött nemzetként ébredt föl a jugoszláv rémálomból. Az egykori Jugoszlávia számos részéből kiűzték a szerbeket, az országot lerombolták, majd végül a NATO is bombázta. A háborús bűnösségről szóló viták, a bűnösség beismerése a legyőzöttek részéről és a hágai bíróság előtti perek valójában nem a történelmi igazság keresését szolgálják. Sokkal inkább a háború más eszközökkel való folytatását jelentik, és megakadályozzák a stabil politikai önbizalom helyreállítását. Ahogy Bernard Willms fogalmazott, a „bűnösség” nem politikai kategória.

Nem az anyagi és területi veszteségek, illetve az elesett ország súlyos elszegényedése a legrosszabb következménye ennek a szerencsétlen fejleménynek. Még ennél is rosszabb az erkölcsi hanyatlás, a defetizmus és az „önmegtagadás szelleme” (Milo Lompar),³¹ amelyet a jugoszlávizmus idézett elő, és amely a szerb értelmiség egy részének önpusztító nemzeti mazochizmusához vezet (autosovinizmus, öngyűlölet). Szerbiában az önmegtagadás és a nemzeti alázat kéz a kézben jár az atlantista külpolitikai hozzáállással, valamint az EU és általában a politikai Nyugat kritikátlan idealizálásával. Az egykori kommunisták az EU-ban találták meg a baloldali liberalizmus új, univerzalista ideológiáját, és a nyugati értékek jegyében ismét felvették a harcot a hagyományos szerb kultúra, a feltételezett szerb hegemonia és a „nagyszerbség” ellen.³² Az átnevelés iránti vágy és az erkölcsi imperializmus Nyugatról származik. Szerbiában a Nyugatot a nem hagyományos vagy akár teljességgel dekadens kultúra szinonimájaként fogják fel. Ebből logikusan következik, hogy Szerbia geopolitikai orientációjának problémája is ebből a szellemi orientációból fakad.

Szerbia geopolitikailag tellurokratikus ország

SZUVERÉN ÚT

A hosszú és tartós tévút után a szerb nemzetnek rendre, stabilitásra, állandóságra és egészséges szkepticizmusra van szüksége. Egy elvesztett század után nem új kísérletek és illúziók kellenek, hanem egy józan, Szerbia saját érdekeinek és helyzetének megfelelő geopolitika. Ehhez pedig határozott önbizalomra van szükség. Ugyanis, amint Johannes Groß írja, akinek nincs önbizalma, az nem tud politikát művelni. Ahhoz, hogy egy nép szabadon dönthessen saját sorsáról, világos elképzeléssel kell rendelkeznie identitásáról és helyzetéről.

Ebből a szempontból Szerbia sem az Európai Uniótól, sem Amerikától, sem az atlanti erőktől nem várhat semmi jót. És ha valaki meg akarja védeni magát az amerikai hegemonia, az atlantizmus, az erkölcsi imperializmus és minden ezzel járó tényező ellen, akkor egy kicsi országnak szövetségest kell találnia. Jelenleg Szerbia és a Balkán geopolitikai helyzetének további erősítése

28 Чедомир Попов: *Велика Србија. Стварност и мит*. ИКЗС, Нови Сад, 2008. 332.

29 Сlobодан Јовановић: *Српски национализам у Југославији* = Уб: *Сабрана дела*. V. köt. Београд, 1991. 563.

30 Милош Црњански: *Трагедија српства* = Уб: *Политички чланци 1919–1939*. Catena Mundi, Београд, 2017. 352.

31 Мило Ломпар: *Дух самопоорицања*. Orpheus, Нови Сад, 2012.

32 Vö. Ryszard Legutko: *Der Dämon der Demokratie. Totalitäre Strömungen in liberalen Gesellschaften*. Karolinger Verlag, Wien, 2017.

Fegyverbarátság –
Az orosz–szerb szolidaritást
ábrázoló falfestmény
a Krím-félsziget, valamint
Koszovó és Metóhia
feltüntetésével
Kosovska Mitrovicában
(Sputnik News)

csak az Oroszországgal való stratégiai partnerséggel érhető el. Az orosz kormány és az orosz közvélemény egyértelműen azon a véleményen van, hogy Koszovó és Metóhia tartomány Szerbia elidegeníthetetlen része, és hogy Oroszország számára az is elfogadhatatlan, hogy a Szerb Köztársaság egy olyan egységes Bosznia-Hercegovinába olvadjon bele, amelyben a szerbeket muszlimok dominálják. Ez csak két olyan fontos példa a szerbek számára, amelyek egyértelmű különbséget jelentenek az orosz és a politikai Nyugat hozzáállása között. Ez azonban semmilyen módon nem jelentheti Oroszország kritikátlan idealizálását vagy az orosz álláspont moralizálását. A Nyugat hipermoralista ideológiáját nem szabad egy másik hatalom hasonló jellegű ideológiájával leküzdeni. Az Oroszországhoz való kötődést nem az érzelmi mámor vagy a romantikus szláv testvériség, hanem a józan politikai megfontolás kell hogy vezérelje. Érdekeink eléggé hasonlóak, legalábbis a Balkánon, és más geopolitikai lehetőségek egyelőre nem állnak rendelkezésre. Oroszország legalábbis egy olyan többpólusú világra törekszik, amely egy kicsit több mozgásteret hagy a kis államoknak. Ezzel párhuzamosan Szerbiának főként Magyarországgal kell jó kapcsolatot fenntartania és elmélyítenie. Orbán Viktor kitüntetése a szerb ortodox Profirije pátriárka részéről ebből a célból fontos lépést jelent.

Szerbiának főként Magyarországgal kell jó kapcsolatot ápolnia

Egy új nemzetek feletti integráció vagy egy olyan új néven és atlanti ellenőrzés alatt álló Jugoszlávia, mint például a Nyitott Balkán kezdeményezés, nemcsak a szerb nép rövid politikai emlékezetének bizonyítéka lenne, hanem politikai öngyilkosságot is jelentene. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a nemzeti önrendelkezés, a demokrácia, a politikai felelősség, a jogállamiság, a polgári szabadság, a társadalmi szolidaritás, valamint a saját kultúra és hagyományok megőrzésének és átörökítésének egyetlen keretrendszere a szuverén nemzetállam. Történelmi tapasztalataikkal és helyzetük révén a szerbek számára a nemzetállamnak a *Svetosavlje* (Szent Száva útja, szentszavizmus) alapján való megőrzése egzisztenciális kérdés. E cél megőrzésének kell alárendelni az összes többi politikai célkitűzést. ■

(Fordította: Hárshgyi Zsuzsanna)